

Dokazivanje ispravama

Posebni osvrt na postupak proglašenja ništavosti ženidbe

Ivica Ivanković Radak*, Árpád Tóth**

Sažetak

Dokazivanje ispravama (ZKP, kann. 1539–1546; DC, čl. 183–192) ima osobitu važnost u sudskim postupcima. Među pet dokaznih sredstava, ono je na drugom mjestu. Autori ponajprije pojašnjavaju pojam isprave, u širem smislu kao instrumentum (sredstvo) i u užem kao documentum (isprava). Dalje slijedi podjela na javne isprave, koje mogu biti crkvene i građanske, i sve ostale, koje se smatraju privatnim ispravama. U Uputi Dignitas Connubii dana su određena pojašnjenja već postojećih odredbi, ali i neke novosti, a tiču se isprava privatnog karaktera: pisma koja su zaručnici, odnosno supružnici, upućivali jedno drugomu ili nekome trećemu te anonimna pisma.

Ključne riječi: dokaz, documentum — isprava, instrumentum — sredstvo, privatna isprava, javna isprava, pribavljanje i vrednovanje isprava, anonimna pisma, potpuni dokaz

Uvod

Aktualni Zakonik kanonskog prava (ZKP¹) pokazuje važnost dokazivanja ispravom samim položajem unutar VII. knjige *Postupci*, gdje se u IV. naslovu *Dokazi*, već u drugom poglavlju nalazi *Dokazivanje ispravama (De probatione per documenta)* (ZKP, kann. 1539–1546), odnosno odmah na drugom mjestu od ukupno pet vrsta dokaza, nakon izjave stranaka.² Dokazivanje ispravama isti ra-

* Dr. sc. Ivica Ivanković Radak, Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove, Zagreb. Adresa: Jordanovac 110, 10000 Zagreb, Hrvatska. E–pošta: ivicaradak@gmail.com

** Mr. sc. Árpád Tóth, Biskupijsko zborni sudište u Subotici. Adresa: Trg Svete Terezije 3, 24 000 Subotica, Srbija. E–pošta: toth.arpad.1982@gmail.com

1 U daljnjem tekstu kratica ZKP, označava *Zakonik kanonskog prava*, koji sadržava kanonsko–pravni sustav Katoličke Crkve zapadnog obreda. *Zakonik kanonskog prava* sadrži 1752 kanona, koji se u kanonskoj literaturi prikazuju kraticom *kan*.

2 Isti redosljed, a time i važnost među dokazima, dokazivanje ispravama (*De probatione per documenta*) zauzima u Zakoniku kanona istočnih Crkava (ZKIC, kann. 1220–1227) (U daljnjem tekstu kratica ZKIC, označava *Zakonik kanona istočnih Crkava*, koji sadržava kanonsko–pravni sustav Katoličke Crkve istočnog obreda. *Zakonik kanona istočnih Crkava* sadrži 1546 kanona,

spored ima i u Uputi *Dignitas Connubii*³ (DC, čl. 183–192). Normativa koja se odnosi na dokazivanje ispravama sadržana u Zakoniku i eventualne novosti koje se nalaze u *Dignitas Connubii* ne razlikuju se u velikoj mjeri. Ta Uputa ne donosi ništa novo u bitnim normama, nego su izmjene ponajviše plod sudske prakse Rimske Rote i nauka o postupcima (D'Auria, 2008, 361).⁴

Nadalje, kada se govori o posebnim sudskim postupcima, među kojima su i ženidbeni postupci (ZKP, kann. 1671–1707), u okviru normative o dokazima (ZKP, kann. 1678–1680) nema odredbi koje se tiču isprava. Konačno, u reformi postupka parnica za proglašenje ništavosti ženidbe (MIDI; MMI), može se pronaći neizravna povezanost s tematikom isprava kao dokaza u istom postupku, i to samo u dijelu koji govori o dokaznoj snazi privatnih isprava (ZKP, kan. 1542; DC, čl. 187), kojoj se daje vrijednost izvansudskog priznanja ili izjave.

Rasporedom kanonske normative o dokazima, Zakonik kanonskog prava pokazuje »veću privrženost prema ispravama u traženju istine« (Montini, 2015, 213). Promjena i važnost takve postavke posljedica je ljudske sposobnosti da izrazi misao i djelovanje putem osjetila na objektivniji način, što nije podložno subjektivnim uvjetovanostima, za razliku od izgovorene riječi (Arroba Conde, 2012, 451). Upravo je ta objektivnost, koja doduše uvijek ostaje relativna, tj. više ili manje podložna promjenama (Zanetti i Montini, 2009, 1215–1216), koju dokazivanje ispravama ima u sebi, ono što tom dokaznom sredstvu daje osobitu vrijednost u odnosu na druga istražna sredstva jer je riječ o realnom, objektivnom, neizravnom i povijesnom dokazu.⁵

koji se u kanonskoj literaturi prikazuju kraticom *kan.*) U Zakoniku kanonskog prava iz 1917. (CIC 1917.) dokazivanje ispravama (*De probatione per instrumenta*) nalazilo se na petom mjestu u poglavlju o dokazima (CIC 1917., kann. 1754–1828): *De testibus et attestationibus*; *De peritis*; *De accessu et recognitione iudiciali*; *De probatione per instrumenta* (CIC 1917., kann. 1812–1824); *De praesumptionibus*.

- 3 Slično Uputi *Dignitas Connubii* iz 2005., objavljena je 1936. Uputa *Provida Mater Ecclesia*, koja na isti način kao i Zakonik iz 1917. dokazivanje ispravama stavlja na pretposljednje mjesto (PM, čl. 155–169).
- 4 Za detaljniju usporedbu Zakonika i *Dignitas Connubii* vidi: Bonnet, 2010, 1867–1868; Bonnet, 2008, 193–195, 295. Sljedeće odredbe Zakonika ostale su neizmijenjene u *Dignitas Connubii*: ZKP, kan. 1540 — DC, čl. 184; ZKP, kan. 1541 §1 — DC, čl. 185 §1; ZKP, kan. 1543 — DC, čl. 189; ZKP, kan. 1546 §2 — DC, čl. 192 §2. Odredbe Zakonika koje se u *Dignitas Connubii* djelomice nadopunjuju, brišu ili specificiraju: ZKP, kan. 1539 — DC, čl. 183; ZKP, kan. 1542 — DC, čl. 187; ZKP, kann. 1544–1545 — DC, čl. 190–191; ZKP, kan. 1546 §1 — DC, čl. 192 §1. Potpuno nove odredbe u *Dignitas Connubii*, koje ne postoje u Zakoniku: DC, čl. 185 §2–3; 186; 188.
- 5 Važnost dokaza ispravama u aktualnom kanonskom procesu vidljiva je također u pojedinim fazama različitih kanonskih postupaka, kao primjerice postojanje zasebnog postupka na temelju isprave (ZKP, kann. 1686–1688; DC, čl. 295–299); prihvatanje isprava i nakon zaključenja postupka (ZKP, kan. 1600 §2; DC, čl. 239 §2); u postupku proglašenja ženidbe ništavom, osobita vrijednost isprave kao dokaznog sredstva dolazi u fazi kada se objema strankama u postupku, kao i njihovim odvjetnicima, daje mogućnost uvida u spise parnice (ZKP, kan. 1678 §1; DC, čl. 159 §1, 2°) (Montini, 2015, 222–223; Arroba Conde, 2012, 457; Chiappetta, 2011, 126, br. 5440).

1. Definicija isprave

Aktualne odredbe i u Zakoniku kanonskog prava i u Uputi *Dignitas Connubii* ne donose definiciju isprave, nego odredbe u vezi s dokazivanjem ispravama započinju općom tvrdnjom: »U svakoj vrsti suđenja dopušta se dokazivanje ispravama i javnim i privatnim« (ZKP, kan. 1539); »U parnicama ništavosti ženidbe dopušta se dokazivanje ispravama, i javnim i privatnim« (DC, čl. 183). Važeća normativa, uključujući i formulaciju Zakonika kanona istočnih Crkava, prenosi gotovo doslovno početnu odredbu prijašnje normative.⁶

U kanonskoj tradiciji koristio se naziv *strumentum* (sredstvo), koji je bio korišten i u Zakoniku iz 1917., a aktualna normativa i u Zakoniku i u *Dignitas Connubii* ima naziv *documentum* (isprava) (Pinto, 1993, 295; Bonnet, 2010, 1863–1864).⁷ Polazeći od te naznake, ispravu u postupkovnom pravu možemo poimati u širem smislu i u užem smislu. U širem smislu ispravu poimamo kao *instrumentum* (sredstvo), podrazumijevajući pod tim svaki predmet prikladan za pokazivanje, dokazivanje ili poučavanje (Arroba Conde, 2012, 451), odnosno »bilo koji objekt ili stvar koji bi mogli dati sucu dokaz o povijesnoj činjenici« (Del Amo i Calvo, 2004, 1028).⁸ U užem smislu ispravu poimamo kao *documentum*, ispravu u strogom pogledu, i pod tim se podrazumijeva »bilo kakvo predstavljanje neke činjenice, izvedeno u materijalnom obliku, od autora koji se služi razumom i voljom« (Horak, 1995, 33).⁹ Drugim riječima, u širem smislu, sredstvom se može nazvati bilo kakvo vanjsko pokazivanje određenih dokumenata, onoga što je načinjeno prije sudskog procesa, bilo da je riječ o ljudskom činu

6 Usporedni prikaz pet kanonskih odredbi pokazuje da je tek u *Dignitas Connubii* u određenoj mjeri specificirana ta uvodna odredba: »In quolibet iudicii genere admittitur probatio per documenta tum publica tum privata« (CIC 1917., kan. 1812). »In quolibet iudicii genere admittitur probatio per documenta tum publica tum privata« (PM, čl. 155). »In quolibet iudicii genere admittitur probatio per documenta tum publica tum privata« (ZKP, kan. 1539). »In quolibet iudicii genere admittitur probatio per documenta tum publica tum privata« (ZKIC, kan. 1220). »In causis nullitatis matrimonii admittitur etiam probatio per documenta tum publica tum privata« (DC, čl. 183).

7 U Zakoniku iz 1917. u naslovu se koristi izraz *De probatione per instrumeta*, a u tekstu koji regulira dokaz ispravama upotrebljava se riječ *documentum* (CIC 1917., kann. 1812–1824). U *Provida Mater Ecclesia* u naslovu se već koriste oba termina: *De probatione per instrumenta seu documenta*. Naziv *documentum* dolazi od *docere* i podrazumijeva stvarnost koja je prikladna za poučavanje, predstavljanje i predočavanje pojedinih činjenica, služeći se specifičnim znakovima. Više tradicionalan naziv je *instrumentum*, a dolazi od *instruo*, što znači sredstvo za poučavanje (Montini, 2015, 213, bilj. 418; Del Amo i Calvo, 2004, 1027).

8 Na istom mjestu autori, osim definiranja isprava u širem i užem smislu, definiraju ispravu i pod trećim vidom, tj. u vlastitom smislu, pojašnjavajući time da se ispravom može smatrati bilo koji predmet kojeg je kao proizvod ljudskog čina moguće opaziti osjetilima, te može poslužiti kao dobar dokaz bilo koje činjenice.

9 Mnogi autori u svojim manualima navode doslovno baš ovu definiciju za *documentum*, izravno ili neizravno, upućujući na istog autora (Montini, 2015, 214; D'Auria, 2008, 362). Pri tome naglašavaju činjenicu zapisa kao takvog, kao plod razuma i volje njegova autora, odnosno svijest, razumijevanje samog autora nekog dokumenta, koji treba biti svjestan i upoznat s onim što zapisuje ili potpisuje, kako bi to uistinu bio potpuno svjestan čin (Gullo i Gullo, 2005, 170, bilj. 7; Arroba Conde, 2012, 451).

ili ne, a nalazi se u spisima parnice, i kao takvo je prikladno je da predoči jedan događaj i da oživi sjećanje na njega (Bonnet, 2010, 1865). Na tragu toga, mnogi pojam *documentum* (isprava u užem pogledu) poistovjećuju sa *zapisom*, tj. onim što postoji u pisanom obliku (D'Auria, 2008, 362; Del Amo i Calvo, 2004, 1028; Horak, 1995, 32).

Dugo se u kanonskoj znanosti raspravljalo treba li se termin „dokaz ispravama“ poimati u strogom smislu podrazumijevajući pisani zapis, ili ga je moguće primjenjivati i u širem smislu, obuhvaćajući druge oblike, kao primjerice fotografije, snimke u različitim oblicima, DVD, CD, različiti zapisi mobilnim telefonima i sl. — jednom riječju audiovizualna sredstva. Riječ je zapravo o problemu kako poimati naziv isprava: *documentum* ili *instrumentum*, želeći na taj način uključiti u normativu dokaza i modernija sredstva koja tehnološki razvoj sa sobom donosi. Komisija za reviziju Zakonika (PCCICR, 1979.) o tome je raspravljala i donijela negativan odgovor, navodeći kao obrazloženje da drugim dokaznim sredstvima nedostaje potpis, kao element koji nekoj ispravi podjeljuje sigurnost (Gullo i Gullo, 2009, 169, bilj. 3).¹⁰

Iščitavanjem normative, prevladava stajalište kako Zakonik preferira isprave u strogom smislu riječi, što se reflektira i kroz kanonsku znanost i kroz sudsku praksu. To znači da dokument u pisanom obliku s potpisom uživa prioritet u dokazivanju ispravama, ispred ostalih oblika dokazivanja.¹¹ To, dakako, ne znači kako ostala sredstva, koja ne predstavljaju pisani dokument u pravom smislu riječi, ne mogu biti čak prikladnija za još izravnije i doslovnije dokazivanje pojedinih činjenica. Naime, sva dokazna sredstva, zakonita, dopuštena i prihvaćena,

10 Autori se kritički osvrću na taj argument, tj. element potpisa, kao na nešto bitno, jer i sam potpis može biti upitan, pa bi se trebalo tražiti vještačenje vezano za autentičnost, isto kao i kod fotografija ili video zapisa.

11 Različiti su pristupi tomu problemu. Autor D'Auria navodi da bi se na audiovizualne zapise mogla primijeniti regulativa u vezi sa sudskim pristupom i očevidom. No, velika je razlika u tome što, ukoliko neki dokaz želi biti *instrumentum*, mora zadovoljiti temeljni kriterij da preko ureda suda, tj. bilježnika, bude uključen kao dokazno sredstvo u sam spis parnice, a očevid kao istražno sredstvo (ZKP, kann. 1582–1583) podrazumijeva upravo napuštanje sjedišta suda i odlazak na lice mjesta, gdje se putem očevida istražuje određena stvar ili događaj (D'Auria, 2008, 363). Postoje, međutim, i drugačija stajališta, koja su tomu, čini se, prilično oprečna, a za to se daju i valjana obrazloženja. Bonnet polazi od stajališta da aktualni ZKP ne promatra ispravu u užem, nego u širem smislu, što bi značilo da raspravlja o sredstvu, a sam autor pod njom podrazumijeva bilo kakvo vanjsko pokazivanje određenih dokumenata, onoga što je načinjeno prije sudskog procesa, bilo da je riječ o ljudskom činu ili ne, a nalazi se u spisima parnice, i kao takvo je prikladno da predoči jedan događaj i da oživi sjećanje na njega. U protivnom, naime, tvrdi da bi se stvorila rupa u zakonu, tj. ne bi bilo regulirano što s eventualnim dokazima koji ne spadaju pod pojam isprave, tj. poimanja u užem smislu, jer ne bi bilo važeće kanonske normative koja bi obuhvaćala dokaze ispravama u širem smislu. Komentirajući dalje zaključak Komisije za reviziju Zakonika, smatra da je riječ isključivo o doktrinarnom poimanju, a ne o zakonodavnom tekstu, što se može pripisati stajalištima samih članova navedene komisije. Konačno, na sam zaključak Komisije kako je potpis element koji nekoj ispravi podjeljuje sigurnost, pa se prema tomu mogu prihvatiti samo pisane isprave, a ne i razna audiovizualna sredstva, Bonnet nadodaje da upravo ta audiovizualna sredstva mogu biti označena datumom, i također jasno naznačenim autorom (Bonnet, 2010, 1865–1867).

moгу biti korištena, jer ne postoji taksativni popis dokaznih sredstava (ZKP, kan. 1527 §1; DC, čl. 157 §1; Horak, 1995, 32–33; Pinto, 1993, 295–297).

2. *Podjela isprava: javne i privatne, crkvene i građanske (ZKP, kan. 1540; DC, čl. 184)*

Temeljna je podjela isprava u Zakoniku i Uputi *Dignitas Connubii* s obzirom na »izvor iz kojeg one proizlaze« (Chiappetta, 2011, 122, br. 5427), a to znači na javne i privatne, a javne dalje mogu biti crkvene i građanske.¹²

Javne crkvene isprave su one koje je sastavila javna osoba u obavljanju svoje službe koja joj je kanonski podijeljena u Crkvi, obdržavajući pri tome pravom propisane oblike (ZKP, kan. 1540 §1; DC, čl. 184 §1). Raznovrsna je mogućnost takvih isprava. Njih može sastaviti rimski prvosvećenik ili pojedini uredi Rimske Kurije, biskup ili pojedini uredi njegove kurije, župnici, bilježnici sudišta itd., a može biti riječi konkretno o dokumentu koji potvrđuje prijem pojedinih sakramenata ili redovničkih zavjeta i dr.¹³

Dva su, dakle, svojstva koja moraju postojati da bi u pravnom pogledu jedan dokument imao svojstvo javnosti na crkvenom području: prvi se odnosi na autora dokumenta, koji mora posjedovati javnu ovlast u obavljanju svoje službe; drugi se tiče propisanih formalnosti koje se moraju zadovoljiti (Bonnet, 2010, 1872), što prvenstveno podrazumijeva potpis i pečat.

Javne građanske isprave su one koje se prema zakonima civilnog sustava smatraju takvima (ZKP, kan. 1540 §2; DC, čl. 184 §2).¹⁴ U tom slučaju Zakonik kanonizira odredbe civilnog sustava, prihvaćajući propise pojedinih država, čime one postaju vlastite kanonskomu pravu. Takve bi mogle biti primjerice sudske presude i različita uvjerenja administrativnog karaktera.

Privatne isprave su, jednom riječju, sve ostale koje ne ulaze ni u jednu od prethodne dvije mogućnosti, odnosno sve ostale isprave koje nisu javne (ZKP, kan. 1540 §3; DC, čl. 184 §3). Ako nedostaje bilo koji element nužan da bi neka isprava bila javnog karaktera, ona time postaje privatnog karaktera, što može biti manjkavost u običnim formalnostima, nepoštivanje pravom propisanih oblika, čak i ako je autor javna osoba, ali dotični dokument ne sastavlja u službi javne osobe nego kao privatna osoba. To upućuje na veliku raznovrsnost pri-

12 Struktura i sadržaj koji slijedi, u vezi s podjelom isprava (Arroba Conde, 2012, 452–453; Del Amo i Calvo, 2004, 1028–1029; Olivares D'Angelo, 1996, 878).

13 U prethodnoj kanonskoj normativi (CIC 1917., kan. 1813; PM, čl. 156) na isti su način grupirani dokumenti, ali se donosi dugo nabrojavanje javnih crkvenih isprava (pismena rješenja Vrhovnog Prvosvećenika te Rimske Kurije i Ordinarija, isprave sačinjene od crkvenih bilježnika, crkveni sudski spisi, izvodi i pismene svjedodžbe iz matica Kurije ili župe ili redovničke družbe sačinjene od župnika ili Ordinarija ili crkvenih bilježnika te njihovi ovjereni prijepisi i sl.), a u Zakoniku iz 1983. smatralo se prikladnijim izostaviti popis dokumenata.

14 Prijevod te dvije kanonske odredbe na hrvatski jezik različit je: u Zakoniku ta vrsta isprava naziva se »javne svjetovne isprave« (ZKP, kan. 1540 §2), a u Uputi *Dignitas Connubii* prevodi se kao »javne građanske isprave« (DC, čl. 184 §2), što je terminologija koja se slijedi u ovom radu.

vatnih isprava, kao primjerice mnogi obiteljski dokumenti, oporuke, prepiske, pisma, fotografije, razni crteži, fiskalne isprave, privatni zapisi.¹⁵ Među privatnim ispravama u parnicama ništavosti ženidbe osobitu vrijednost mogu imati pisma koja su zaručnici ili supružnici pisali jedno drugomu ili nekomu trećemu, i to u nesumnjivo vrijeme dok se još nije razmišljalo o pokretanju parnice (DC, čl. 186 §1). Važno je još napomenuti da, ako neka privatna isprava bude ovjerena od strane bilježnika, sukladno propisima, ne mijenja se njezina narav privatne isprave u javnu (DC, čl. 185 §2).

3. *Dokazna snaga javnih i privatnih isprava (ZKP, kann. 1541–1543; DC, čl. 185 §1; 187; 189)*

Svaka isprava ima svoju propisanu dokaznu vrijednost u sudskim procesima, pa tako i postupku utvrđivanja valjanosti, odnosno ništavosti ženidbe (Chiappetta, 2011, 123, bilj. 5430).

Javne isprave (ZKP, kan. 1541; DC, čl. 185 §1) imaju svoju osobitu dokaznu snagu u sudenijima, po sebi i protiv svih. U tom kontekstu, pravno su izjednačene i javne crkvene i javne građanske isprave. Dokazna snaga javnih isprava može se izraziti kroz sljedećih nekoliko točaka (Arroba Conde, 2012, 455–456; Del Amo i Calvo, 2004, 1029–1030; Pinto, 1993, 298–299):

1. Zbog činjenice da ih je izdala javna osoba u obavljanju svoje službe, smatraju se vjerodostojnima i predstavljaju garanciju protiv bilo kakvog krivotvorenja istine (Del Amo i Calvo, 2004, 1029). Imaju vrijednost *potpunog dokaza*, koja im je određena zakonom, dokazujući vjerodostojnost onoga što je u njima *directe et principaliter* (izravno i potvrdno) sadržano, odnosno što se u njima tvrdi (Arroba Conde, 2012, 455);

2. *Directe* (izravno) dokazuje samo ono što se u ispravi izravno tvrdi, odnosno ono što je javna osoba sastavljajući ispravu izravno zamijetila vlastitim osjetilima u njezinoj nazočnosti, osobno čula ili vidjela, tj. ono što može javno dokazati. Primjerice, bilježnik može potvrditi izjavu stranaka koje kažu da su sklopile ugovor, ali ne može potvrditi sklapanje samog ugovora; može potvrditi da je u matici vjenčanih ubilježeno vjenčanje dvoje supružnika, ali ne može potvrditi jeli se ono uistinu i dogodilo.

3. *Principaliter* (prvotno) se tvrdi ono što je predmet pravnog čina zbog kojeg se isprava sastavlja, odnosno bit posla ili pravnog čina o kojem spis govori. Tako primjerice u već spomenutom primjeru ženidbe, vjenčani list izravno i prvotno potvrđuje da je ženidba sklopljena, a svi su ostali podatci sporedni; krsni list izravno i prvotno potvrđuje krštenje neke osobe, ali ne i datum rođenja, koji se također nalazi u njemu.

15 U Zakoniku iz 1917. i Uputi *Provida Mater Ecclesia* navedeni su sljedeći primjeri privatnih isprava: pisma, ugovori, oporuke i bilo kakvi spisi sačinjeni od posebnika spadaju u broj posebničkih dokaznica (CIC 1917., 1813 §3; PM, čl. 156).

Javna isprava nema za cilj dokazivanje *drugotnih i sporednih elemenata* koji se nalaze u njoj. Riječ je o neizravnim elementima koji imaju vrijednost pokazatelja, tj. o okolnostima koje isprava iznosi, ali ne dokazuje. Primjerice, u jednom krsnom ili vjenčanom listu to su datumi rođenja, podatci o roditeljima, datum izdavanja samoga krsnog ili vjenčanog lista. Učinkovitost javne isprave ograničava se na ono što je u njoj izravno i prvotno dokumentirano o samom pravnom činu, ali ne može ništa reći o njezinoj istinitosti. Dokazna vrijednost javne isprave obvezuje suca i navodi ga na moralnu sigurnost o onome što se ispravom dokazuje, ako su zadovoljene sve pretpostavke predviđene zakonom za tako nešto (Stankiewicz, 2006, 79). Konačno, kad je riječ o javnim ispravama i njihovoj dokaznoj vrijednosti, važno je istaknuti činjenicu da kanonska normativa samo u četiri slučaja nalaže i određuje kakvu dokaznu vrijednost treba pripisati pojedinim dokaznim sredstvima. Jedan od slučajeva nalaže da se vrijednost potpunog dokaza pridaje javnim ispravama, tj. onomu što te isprave izravno i prvotno potvrđuju (Arroba Conde, 2008, 50–51).

Potpuni dokaz pravna je pretpostavka *iuris tantum*, tj. kao takva podložna protivnim dokazima (Bonnet, 2010, 1873; ZKP, kan. 1526 §2, 1°), i zbog toga teret dokazivanja spada na protivnu stranku (ZKP, kan. 1585) koja želi dokazati suprotno onomu što izravno i prvotno stoji u javnoj ispravi (Arroba Conde, 2012, 456). Nadalje, *nisi* (osim ako) ostavlja prostor da javna isprava može biti osporena (Pinto, 1993, 299). Protivni dokazi su samo oni koji se odnose na ono što se u ispravi dokazuje *directe et principaliter* (izravno i prvotno), te moraju biti *contrarius et evidens* (protivni i očiti) (Del Amo i Calvo, 2004, 1029). Očitost suprotnih dokaza zahtijeva se jer dokazi izravno i prvotno sadržani u javnoj ispravi imaju potpunu snagu dokaza, pa i suprotni dokazi trebaju imati barem takvu težinu (Arroba Conde, 2012, 456), drugim riječima, trebaju nepobitno dokazati nešto drugo.

U nedostatku očitih dokaza, suprotni dokazi mogu baciti *dvojbu* na ono što se tvrdi javnom ispravom, ali je ne mogu osporiti. Budući da javna isprava kao dokaz posjeduje pravnu pretpostavku u prilog njezine valjanosti, dokaz ostaje valjan dok se ne dokaže suprotno.¹⁶

Privatne isprave, u odnosu na njihovu dokaznu snagu, treba razlučiti na one koje su prihvaćene od sudca i na one koje to nisu. Postoji bitna razlika u formulaciji Zakonika (ZKP, kan. 1542) i Upute *Dignitas Connubii* (DC, čl. 187). Prema formulaciji u *Dignitas Connubii*, privatna isprava ima dokaznu snagu ako je *coram iudice recognitum* (prihvaćena od suca). U Zakoniku je bila drugačija formulacija — zajedno je navodio i suca i stranku. Prema njemu privatna isprava ima dokaznu snagu ako je *sive agnitum a parte sive recognitum a iudice* (bilo priznata

16 Kad se govori o javnim ispravama, javlja se i pitanje samopotvrđivanja, odnosno slučaja u kojem jedna osoba obnašajući određenu javnu službu, treba za samu sebe izdati određenu ispravu koja se tiče nje same, jer se određeni podatci, koji se odnose na nju kao privatnu osobu, mogu dobiti samo iz djelokruga javne službe koju ta ista osoba obnaša. Stajalište je da je i takva isprava kao i svaka druga, isprava javnog karaktera na koju se primjenjuju isti kriteriji za utvrđivanje dokazne vrijednosti, ili njezina eventualnog pobijanja (Gullo i Gullo, 2009, 171).

od stranke bilo prihvaćena od suca) (ZKP, kan. 1542). To bi značilo da je privatna isprava mogla imati dokaznu snagu ako je bila bilo prihvaćena od suca bilo priznata kao takva od samog autora, tj. kao isprava koju je sam autor načinio, ako je autor stranka u postupku. Ako stranka kojoj se privatna isprava pripisuje, tj. ona koja ju je sastavila, ne priznaje ispravu kao vjerodostojnu i istinitu, odnosno ako sudac ne prihvaća dotičnu ispravu kao izvornu i istinitu, tada je ta privatna isprava bez ikakve dokazne snage (Del Amo i Calvo, 2004, 1030).

Razlike postoje i s obzirom na dokaznu snagu. Prema DC, čl. 187 privatna isprava ima jednaku dokaznu snagu kao i *confessio vel declaratio extra iudicium* (izvansudsko priznanje ili izjava), a u ZKP, kan. 1542 navedeno je samo da privatna izjava ima jednaku dokaznu snagu kao i *confessio extra iudicium* (izvansudsko priznanje). U konačnici znači isto jer privatna isprava, ako ima vrijednost izvansudskog priznanja ili izjave, nema *potpunu dokaznu snagu*, nego nepotpunu, nesavršenu, što znači da mora biti potkrijepljena drugim elementima (D'Auria, 2008, 367; Arroba Conde, 2012, 456).

Vidljiva razlika u formulaciji ZKP, kan. 1542 i DC, čl. 187 u reguliranju dokazne snage privatne isprave ponajviše proizlazi iz činjenice da je Uputa namijenjena utvrđivanju dokazne snage isprave samo za postupke proglašenja ništavosti ženidbe, što znači da je cilj postupka utvrđivanje valjano ili nevaljano sklopljene ženidbe.¹⁷

Kod izvođenja dokaznog postupka općenito, pa tako i dokaza ispravama, uvijek su važeća dva temeljna načela: slobodno iznošenje dokaza od strane zainteresiranih stranaka u postupku te slobodna procjena dokaza od strane sudca. Glede isprave, sudcu je prepuštena procjena njezine dokazne vrijednosti, ako je podnesena na ispravni način.

4. Vrednovanje isprava (DC, čl. 185 §2–3; 186; 188)

Do sada je bilo riječi o odredbama koje reguliraju isprave, kao jedan od dokaza u postupku proglašenja ništavosti ženidbe, i to u onim dijelovima gdje su

17 U tom se dijelu može pronaći neizravna povezanost reforme kanonskog postupka za parnice proglašenja ništavosti ženidbe s materijom isprava kao dokaza, i to u dijelu koji govori o dokaznoj snazi privatnih isprava (ZKP, kan. 1542; DC, čl. 187), kojima se daje vrijednost izvansudskog priznanja ili izjave. U vezi s izjavama stranaka u dokaznom postupku, reformom se uvodi značajna novost s obzirom na izjave svjedoka. U Zakoniku iz 1983. određeno je: »Ali, u parnicama koje se tiču javnog dobra sudsko priznanje i izjave stranaka koje nisu priznanja mogu imati dokaznu snagu, koju sudac treba da prosudi zajedno s ostalim okolnostima parnice, ali im se *ne može dati potpuna dokazna snaga*, osim ako se pridruže drugi elementi koji ih posve potkrepljuju« (ZKP, kan. 1536 §2). Takva postavka precizirana u konkretnom postupku proglašenja ništavosti ženidbe određivala je da sudac za procjenu iskaza stranaka treba upotrijebiti, uz druge pokazatelje i pomagala, ako je moguće, svjedoke o vjerodostojnosti samih stranaka, osim ako od drugdje ima potpune dokaze (ZKP, kan. 1679; DC, čl. 180 §2). U novom kan. 1678 §1, koji zamjenjuje prethodni kan. 1679, određeno je: »U parnicama o ništavosti ženidbe, sudsko priznanje i izjave stranaka, potkrijepljeni možebitnim svjedocima o vjerodostojnosti samih stranaka, *mogu imati snagu potpunog dokaza*, a koje sudac neka vrednuje procijenivši sve pokazatelje i pomagala, osim ako se pridruže drugi elementi koji ih opovrgavaju« (MIDI 963).

u Uputi *Dignitas Connubii* djelomice modificirane, nadopunjene ili detaljnije pojašnjene paralelne odredbe Zakonika kanonskog prava. Postoje, nadalje, odredbe koje su uvrštene u Uputu, a nisu prisutne u Zakoniku, jer su nastale kao plod sudske praske i doktrine, ali se samo u relativnom pogledu mogu smatrati novinama. Osobito su važna dva detalja: *privatna narav isprava* koje su sastavile stranke i odredba koja se tiče *anonimnih pisama*.

Ponajprije, DC, čl. 185 §2 potvrđuje *narav privatnih isprava* čiji su autori stranke u postupku, tj. isprava koje su u trenutku svojeg nastanka imale privatni karakter te ostaju takve i dalje, neovisno o njihovoj eventualnoj ovjeri od strane bilježnika. U tom slučaju treba razlikovati privatno svojstvo isprave kao takve i ovjere, koja po sebi ostaje javni čin, bez da bi to imalo utjecaja na dokaznu vrijednost privatne isprave (Arroba Conde, 2012, 459).

Takva tvrdnja na osobit se način odražava na sljedeće dvije vrste privatnih isprava koje su se kroz sudsku praksu pokazale vrlo važnima u dokaznom dijelu postavka. U nastavku ćemo prikazati kako je u *Dignitas Connubii* određena njihova dokazna vrijednost.

Jedna grupa privatnih isprava koju regulira *Dignitas Connubii* tiče se spisa bilo koje vrste što su ih stranke načinile s ciljem dokazivanja ništavosti ženidbe (DC, čl. 185 §3). Ostaju privatne isprave, uvijek imaju dokaznu snagu privatne isprave makar bile načinjene pred javnim bilježnikom, i kao takve podložne su slobodnoj procjeni suca. U tom slučaju riječ je o ispravama koje je redovito jedan od supružnika načinio prije sklapanja ženidbe, s ciljem da kasnije budu iznesene u postupku kako bi se dokazala njezina ništavost. Uglavnom su ti dokumenti upotrebljivi za dokazivanje temelja ništavosti prema ZKP, kan. 1101 §2, tj. isključenja same ženidbe ili nekog bitnog sastavnog dijela ili nekog njezina bitnog svojstva. Obično sadržavaju elemente isključenja potomstva, jednosti ili nerazrješivosti (Montini, 2015, 229).¹⁸ Sve to u znatnoj mjeri upućuje da sudac prosudi koju će dokaznu vrijednost dati određenoj privatnoj ispravi, odnosno postavlja jasnu granicu da takva privatna isprava, kao bilo koja druga privatna isprava, ne može imati snagu potpunog dokaza.

Sudska praksa, prema tomu, ne smatra dovoljnim dokazom ništavosti ženidbe privatnu ispravu ovjerenu kod javnog bilježnika iz vremena koje prethodi sklapanju ženidbe, bilo da ju je sam javni bilježnik načinio pred strankom ili ju je stranka načinila pred javnim bilježnikom. Ovjera javnog bilježnika pojašnjava prije svega izvornost privatne isprave, tj. njezina autora. Za ništavost ženidbe nužno je ispitati postoji li istovjetnost između onoga što je zapisano u privatnoj ispravi i privole koja je izgovorena kod sklapanja ženidbe. Tek nakon toga potrebno je utvrditi udovoljava li takva, eventualno manjkava, privola svim kriterijima proglašenja ženidbe ništavom temeljem određenog spora ništavosti, a najčešće je riječ o simulaciji, tj. isključenju (Montini, 2015, 229–231).

18 Pojedini autori odredbu da se *svakomu spisu koji je sastavljen s namjerom dokazivanja ništavosti ženidbe pridaje dokazna snaga samo privatne isprave* (DC, čl. 185 §3), iako je načinjen pred javnim bilježnikom tumače na način da to vrijedi i u slučaju javne isprave (Zanetti i Montini, 2009, 1217).

Iz prethodne skupine spomenutih privatnih isprava, kao svojevrsni izuzetak, u Uputi *Dignitas Connubii* izdvojena su pisma koja su, ili kao zaručnici prije ženidbe ili već kao supružnici nakon sklapanja ženidbe, ali u još nesumnjivom vremenu, upućivali jedno drugomu ili nekome trećemu, ako su njihova vjerodostojnost i vrijeme pisanja očiti (DC, čl. 186 §1).¹⁹ Takva pisma čine iznimku, tj. dokumente nemale vrijednosti — *documenta non exigui ponderis*, jer daju uvid u stanje prije prigloda sklapanja ženidbe. Za razliku od prethodnih isprava, kod ovih pisma *Dignitas Connubii* ne čini se toliko ograničavajućom u određivanju njihove dokazne vrijednosti, koja je »prepuštena razboritosti suca« (Bonnet, 2008, 195). Ne dovodeći u pitanje njihovu narav privatne isprave, one *imaju onu vrijednost koju treba procijeniti na temelju okolnosti, osobito na temelju vremena u kojem su sastavljene* (DC, čl. 186 §2).

Konačno, valja još jednom istaknuti činjenicu da privatne isprave uvijek ostaju takvima. »Ovi zapisi nikad ne nadilaze svoju vrijednost privatne isprave, unatoč tome što su sačinjeni kod javnog bilježnika« (Stankiewicz, 2006, 76). Naime, bilo da je riječ o privatnim ispravama ovjerenima od strane javnog bilježnika (DC, čl. 185 §2), ili o zapisu bilo koje vrste što su ga stranke načinile s ciljem dokazivanja ništavosti ženidbe (DC, čl. 185 §3), ili o pismima koja su zaručnici ili supružnici upućivali jedno drugomu ili nekome trećemu u još nesumnjivom vremenu (DC, čl. 186 §1), te isprave uvijek ostaju privatnog karaktera. To znači da je određivanje dokazne vrijednosti spomenutih isprava prepušteno slobodnoj procjeni suca, uz ograničenje da ne može imati snagu potpunog dokaza, nego se ravna odredbama da *ima jednaku dokaznu snagu kao i izvansudsko priznanje ili izjava* (DC, čl. 187).

Druga odredba koja zaslužuje pozornost odnosi se na reguliranje dokazne vrijednosti anonimnih pisama u dokaznom dijelu postupka proglašenja ništavosti ženidbe (DC, čl. 188). Prema toj odredbi, *anonimna pisma i druge anonimne isprave bilo koje vrste ne mogu se po sebi smatrati niti pokazateljima u parnici proglašenja ništavosti ženidbe; osim ako donose činjenice koje se od drugud mogu dokazati*.²⁰ Kako bi neka isprava bila prihvaćena kao dokaz u postupku, potrebno je znati njezino podrijetlo. U protivnom ne može biti prihvaćena, jer nije moguće doći do autora isprave i potvrditi njezinu izvornost i vjerodostojnost. Naprotiv, u pojedinim slučajevima može biti znak zlonamjernosti samog bezimenog autora (D'Auria, 2008, 368). Bezimenost je znak neodgovornosti, tako nešto nije vlastito javnomu poretku, pa tako ni sudskom postupku.

19 Nije riječ o novosti koja je uvedena, tj. po prvi put definirana u Uputi *Dignitas Connubii*, iako kao takva ne postoji u Zakoniku, što potvrđuje činjenica da je Uputa *Provida Mater Ecclesia* imala tu odredbu na sličan način (PM, čl. 163–164).

20 I ta odredba, kao i kod pisama o kojima je prethodno bilo riječi, unatoč tomu što je nema u Zakoniku, ne može se smatrati u strogoj smislu novošću jer je identična postojala u Uputi *Provida Mater Ecclesia* (PM, čl. 165). Pojedini autori se kritički osvrću na drugi dio odredbe *osim ako donose činjenice koje se od drugud mogu dokazati*, obrazlažući beskorisnim bezimenim ispravama dokazivati nešto što bi već bilo dokazano drugim dokazima (Bonnet, 2008, 194; Arroba Conde, 2012, 460).

5. Pribavljanje isprava i njihovo prednošenje (ZKP, kann. 1544–1546; DC, čl. 190–192)

Isprave kao dokaz imaju to svojstvo da su nastale prije samog postupka ili barem neovisno o njemu, što pridonosi njihovoj objektivnosti. Kako bi se istražila njihova dokazna vrijednost, trebaju postati dio postupka, što podrazumijeva: prihvaćanje isprava i njihovo iznošenje, odnosno njihovo prednošenje pred sucem i uvrštavanje među spise parnice.

Za razliku od Zakonika iz 1917., aktualni Zakonik odredbama propisuje samo prednošenje isprava, ne uzimajući više u obzir mogućnost da stranka traži od suda *pribavljanje dokumenata*. Zainteresirana strana je ta koja ima obvezu iznošenja dokaza, odnosno, teret dokazivanja obvezuje onoga tko nešto tvrdi. Stranka u postupku ne može zahtijevati od sudca da on bude taj koji bi pribavljao dokaze. Može se jedino zahtijevati posredovanje sudca, ako se zainteresiranoj strani uskraćuje prikupljanje pojedinih dokaza (Pinto, 1993, 301; Del Amo i Calvo, 2004, 1031).

Predlaganje, tj. iznošenje isprava kao dokaza, sastoji se u poticanju ili zahtjevu da sudac istraži i ispita ispravu, što predstavlja bit te vrste dokaza. Riječ je o redovitom teretu dokazivanja, koje spada bilo na privatne bilo na javne stranke u postupku. One su dužne najprije pohraniti isprave u sudsku kancelariju, *da ih sudac, branitelj veze te stranke i njihovi odvjetnici mogu istražiti* (ZKP, kan. 1544; DC, čl. 190).²¹ Isprava ima dokaznu snagu, tj. postaje dokazom i u procesu može biti uzeta kao dokaz samo ako je izvorna ili podnesena u vjerodostojnom prijepisu, te pohranjena u sudskoj kancelariji (ZKP, kan. 1544; DC, čl. 190), jer time isprava biva predložena sudcu, koji potom istražuje njezinu dokaznu vrijednost s obzirom na predmet spora.

Javne isprave uglavnom se podnose u vjerodostojnom prijepisu, pri čemu je dovoljna ovjera i civilnog bilježnika, a privatne isprave, ako je moguće, donose se u originalu i također se predaju putem sudske kancelarije. Nadalje, privatne isprave moraju tijekom sudskog procesa biti priznate, što se odnosi ponajprije na izvornost ili posjedovanje, vlasništvo same isprave, a ne toliko na istinitost sadržaja, čija je procjena prepuštena prosudbi suca. Takvo priznanje stranaka s obzirom na izvornost ili posjedovanje privatne isprave, ako se provodi pred sudcem, naziva se sudskim priznanjem, a ono koje se provodi pred bilježnikom ili pred nekom drugom ovlaštenom osobom naziva se izvansudskim priznanjem (Del Amo i Calvo, 2004, 1031–1032).

Iskoristivo vrijeme za podnošenje isprava počinje utvrđivanjem spornog predmeta, a završava zaključenjem dokaznog dijela postupka (ZKP, kann. 1599 §2; 1600; DC, čl. 237 §2; 239). Međutim, budući da je riječ o ispravama koje su nastale prije pokretanja parnice, ako je moguće, isprave se već predlažu zajedno s

21 Postoji mala nadopuna u Uputi *Dignitas Connubii*. U Zakoniku je navedeno samo da ih sudac i protustranka mogu istražiti (ZKP, kan. 1544), a u Uputi *Dignitas Connubii* navedeno je da ih sudac, branitelj veze te stranke i njihovi odvjetnici mogu istražiti (DC, čl. 190).

tužbom, iako ostaje mogućnost navođenja dokaza bilo koje vrste tijekom suđenja (DC, čl. 117), čak i nakon zaključenja dokaznog postupka (ZKP, kan. 1600 §2; Chiappetta, 2011, 125, br. 5436).

Poštujući već spomenuta dva temeljna načela: slobodno iznošenje dokaza od strane zainteresiranih stranaka u postupku i slobodna procjena dokaza od strane sudca, javlja se i pitanje dopuštenosti dokaza. Dokazi bilo koje vrste, sasvim je razumljivo, koji se smatraju korisnima za ispitivanje parnice i koji su dopušteni, mogu se navoditi u dokaznom postupku. S druge strane, nedopušteni dokazi, bilo da su takvi sami po sebi, ili se nedopuštenost ogleđa u načinu prikupljanja, ne smiju se navoditi ni prihvaćati (ZKP, kan. 1527 §1; DC, čl. 157 §1; Bonnet, 2010, 1870–1871).²²

Predočenje dokaza određeno je načelima koja se tiču posjedovanja isprava, tj. stranke kojoj pripada ili u čijem se vlasništvu nalazi određena isprava. Iznošenje isprave ne predstavlja poteškoću u slučaju kad se ona nalazi u posjedu stranke koja je njezin vlasnik i koja ujedno i traži njezino iznošenje u dokaznom dijelu postupka. Zakonik ništa ne govori o načinu kako je stranka stekla vlasništvo nad određenom ispravom koju želi predočiti. Obveza zahtijevanja da se ispita vrijednost jedne isprave pripada stranci koja tvrdi postojanje određene isprave i koja je zainteresirana da se dokaže ono što potvrđuje sama isprava. Sudac također ima pravo zapovjediti da se isprava predoči na suđenju. Ali poteškoća proizlazi iz toga što Zakonik ne predviđa nikakav način prisile da se dotična isprava predoči, nego sucu jedino preostaje zapovijed moralnog karaktera. Pravo vlasništva nikada ne može biti veće od obveze suradnje u postupku koji ima za cilj utvrđivanje istine, a još manje ukoliko se ta istina tiče osobnog statusa, kao što je primjerice za supružnike valjanost ženidbenog veza. Utvrđivanje osobnog statusa pravo je koje nadilazi svako drugo pravo, pa tako i pravo vlasništva (Arroba Conde, 2012, 456–458).²³

Zaključak

Isprave kao jedan od dokaza u kanonskim postupcima i dalje će zauzimati privilegirano mjesto, a njihova dokazna vrijednost bitno će utjecati na sam ishod postupka. Uslijed razvoja same sudske prakse te mnoštva eventualno novih vrsta dokaza koji prate današnji društveni i tehnički razvoj, dokazivanje ispravama uvijek će ostati ključno za stjecanje moralne sigurnosti kod suca.

Nove vrste dokaza s kojima se susreće ne samo kanonski postupak, nego i građanski, plod su ponajprije tehnološkog razvoja, a jednako tako i razvoja zakon-

22 Među različitim razlozima nedopuštenosti, autori osobito ističu pitanja zaštite prava na dobar glas i intimitet (Ivanković Radak, 2013, 287–300) i to pod specifičnim vidom, tzv. *privacy*.

23 Tu dolazi do izražaja osjetljivo pitanje zajedničko mnogim društvenim sustavima, tj. na koji način, za potrebe kanonskog postupka, pribaviti isprave u posjedu građanskih vlasti. Ponajviše može biti riječ o medicinskoj dokumentaciji za potrebe spora ništavosti prema ZKP, kan. 1095. Jedno od načela može biti da sudac u kanonskoj parnici ne može zahtijevati veće ovlasti od onih koje ima sudac u građanskoj parnici (Montini, 2015, 226).

ske regulative koja to područje novog razvoja pokušava po prvi puta urediti. Tu se ističe pitanje različitih audio i video zapisa, ponajprije mobilnim telefonima, što sa sobom povlači pitanje privatnosti i dobrog glasa, danas poznato kao *privacy*, potom komunikacija putem elektroničke pošte, ali jednako tako i dostava dokumenata putem Interneta. Konačno, problem koji je već odavno prisutan, a reflektira se na različite načine u različitim građanskim sustavima, pribavljanje je isprava koje se nalaze u posjedu javnih građanskih ustanova, među kojima se izdvaja medicinska dokumentacija.

Riječ je o problemu s početka ovog rada, kako poimati pojam isprava: *documentum* (isprava) ili *instrumentum* (sredstvo). Bilo kakvo uređenje tih pitanja na kanonskom području, kao prvo, treba voditi računa i o građanskim zakonima (ZKP, kan. 22), uz poštovanje dvaju ograničenja, ako nisu protivni božanskomu pravu i ako se kanonskim pravom ne određuje što drugo. Nadalje, drugi kriterij u vrednovanju novih dokaza analogna je primjena normative koja je propisana kod ispitivanja dokazne vrijednosti, uvijek uz jasno ograničenje da privatne isprave uvijek ostaju takvima. Konačno, otvorilo bi se pitanje u kojoj su mjeri biskupijska sudišta hrvatskog govornog područja opremljena za izvođenje novih vrsta dokaza.

Literatura

- Arroba Conde, Manuel Jesús (2008). *Prova e difesa nel processo di nullità del matrimonio canonico: Temi controversi*. Lugano–Varese: Eupress–FTL.
- Arroba Conde, Manuel Jesús (2012). *Diritto processuale canonico*. Rim: Edizioni Queriniane.
- Bonnet, Piero Antonio (2008). Le prove (artt. 155–216). U: Piero Antonio Bonnet i Carlo Gullo (ur.), *Il giudizio di nullità matrimoniale dopo l'Istruzione Dignitas Connubii. Parte III: la parte dinamica del processo* (str. 165–298). Vatikan: Libreria Editrice Vaticana.
- Bonnet, Piero Antonio (2010). La prova per documenti. U: Janusz Kowal i Joaquín Llobell (ur.), *Iustitia et iudicium: Studi di diritto matrimoniale e processuale canonico in onore di Antoni Stankiewicz: IV* (str. 1863–1879). Vatikan: Libreria Editrice Vaticana.
- Chiappetta, Luigi (2011). *Il Codice di diritto canonico: Commento giuridico–pastorale: 3*. Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna.
- CIC 1917. *Codex Iuris Canonici 1917*. U: *Kodeks kanonskog prava s izvorima 1917*. Zagreb: Glas Koncila, 2007.
- D'Auria, Andrea (2008). La prova per documenti. U: Piero Antonio Bonnet i Carlo Gullo (ur.), *Il giudizio di nullità matrimoniale dopo l'Istruzione Dignitas Connubii: Parte Terza: La parte dinamica del processo* (str. 361–370). Vatikan: Libreria Editrice Vaticana.
- DC. *Dignitas connubii*. U: Papinsko vijeće za zakonske tekstove, *Dostojanstvo ženidbe: Uputa koju treba održavati na biskupijskim i međubiskupijskim sudovima u vodenju parnica ništavnosti ženidbe*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2010.
- Del Amo, León; Calvo, Joaquín (2004). Commenti ai cc. 1526–1586. U: Juan Ignacio Arrieta (ur.), *Codice di Diritto Canonico commentato e leggi complementari* (str. 1019–1056). Rim: Coletti a San Pietro.
- Gullo, Carlo; Gullo, Alessia (2009). *Prassi processuale nelle cause canoniche di nullità del matrimonio. Terza edizione aggiornata con l'Istr. "Dignitas Connubii" del 25 gennaio 2005*. Vatikan: Libreria Editrice Vaticana.

- Horak, Donata (1995). La prova documentale. U: Raffaello Funghini (ur.), *I mezzi di prova nelle cause matrimoniali secondo la giurisprudenza rotale* (str. 31–47). Vatikan: Libreria Editrice Vaticana.
- Ivanković Radak, Ivica (2013). Pravo na dobar glas i intimitet (kan. 220). U: Josip Šalković (ur.), *Kanonsko pravo i medicina: Izabrana pitanja: Zbornik radova* (str. 287–300). Zagreb: Glas Koncila.
- MIDI. *Mitis Iudex Dominus Iesus*. U: Franciscus, Mitis Iudex Dominus Iesus. *Acta Apostolicae Sedis*, 107 (2015) 9, 958–970.
- MMI. *Mitis et misericors Iesus*. U: Franciscus, Mitis et misericors Iesus. *Acta Apostolicae Sedis*, 107 (2015) 9, 946–957.
- Montini, Gian Paolo (2015). *De iudicio contentioso ordinario: De processibus matrimonialibus: II.: Pars dynamica*. Rim: Ad usum privatum.
- Olivares D'Angelo, Estanislao (²1996). Prova documentale. U: Corral Salvador, Carlos i dr. (ur.). *Nuovo Dizionario di Diritto Canonico* (str. 878–879). Cinisello Balsamo.
- PCCICR. Pontificia commissio Codici Iuris Canonici recognoscendo. *Cummunicationes*, 11 (1979) 1, 104–105.
- Pinto, Pio Vito (1993). *I processi nel Codice di diritto canonico*. Rim: Urbaniana University Press.
- PM. *Provida Mater Ecclesia*. U: Sacra congregatio de disciplina sacramentorum, Provida Mater Ecclesia. *Acta Apostolicae Sedis*, 28 (1936) 10, 313–361.
- Stankiewicz, Antoni (2006). Valutazione delle prove secondo l'Istruzione. U: Juan Ignacio Arrieta (ur.), *L'Istruzione Dignitas Connubii nella dinamica delle cause matrimoniali* (str. 71–81). Venecija: Marcianum Press.
- Zanetti, Eugenio; Montini, Gian Paolo (³2009). Commento ai cann. 1501–1655. U: Juan Ignacio Arrieta, *Codice di diritto canonico commentato* (str. 1191–1283). Milano: Ancora.
- ZKIC. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalum*. U: Ivan Pavao II., *Zakonik kanona istoč-nih Crkava*. Zagreb: Glas Koncila, 1996.
- ZKP. *Codex Iuris Canonici*. U: Ivan Pavao II., *Zakonik kanonskoga prava*. Zagreb: Glas Koncila, 1996.

*Proof by Documentation**Special Review of the Procedure for the Declaration of Nullity of Marriage*

Ivica Ivanković Radak*, Árpád Tóth**

Summary

Proof by documentation (CCL, Cann. 1539–1546; DC, Art. 183–192) is of particular importance in tribunal procedure. Among the five means of proof it holds second position. Firstly, the authors explain the notion of the document. In the broader sense, a document is an instrumentum (means) which signifies any item suitable for furnishing evidence, for example, a DVD, CD, various SMS messages and emails/electronic entries. In the narrower sense, the document (documentum) is identified with a written entry, that is, something existing in written form. Canonical doctrine prefers the notion of the document in the narrower sense. Next, the authors present the basic division into public documents, which may be ecclesial or civil, and all remaining documents, which are considered personal documents. The Instruction Dignitas Connubii has given specific explanations regarding already existing decrees, as well as some details which do not exist in the Code of Canon Law, but have to do with documents of a personal nature. In their discussion on various documents, always with due respect to the basic principle of freedom in furnishing evidence and the free evaluation of its evidentiary value, the authors stress the topicality of the manner of assessing new types of documents introduced by technological advancement, as for example, the various types of recordings and entries by means of cell phones and other technical devices, as well as computer records as possible documents which might serve as means of evidence. Here the issue of privacy must be addressed. A particular difficulty arises also in the procurement of documents which are in the possession of public civil service agencies.

Key words: : proof, documentum, document, instrumentum, means, private and public document, procurement and assessment of documents, anonymous letters, full evidence

* Ivica Ivanković Radak, Ph.D., Institute of Philosophy and Theology of the Society of Jesus, Zagreb. Address: Jordanovac 110, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: ivicaradak@gmail.com

** Árpád Tóth, M.Sc., Diocesan Assembly Tribunal. Address: Trg Svete Terezije 3, 24 000 Subotica, Serbia. E-mail: toth.arpad.1982@gmail.com